

A MŰSZAKI KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCSRÓL

Az 1952-ben tartott első Országos Könyvtáros Konferencián merült fel - az Országos Műszaki Könyvtár kezdeményezésére - az az elgondolás, hogy létre kell hozni olyan testületet, amely hatékonyan, a könyvtárügy és a műszaki szakemberek javát szolgálóan segítheti elő a műszaki könyvtári és dokumentációs tevékenységet.

Az OMK 1952 decemberében kidolgozta a Népművelési Minisztérium részére a megalakítandó Műszaki Tanács /1956-tól Műszaki Könyvtárügyi Tanács/ személyi összetételére és feladataira vonatkozó tervezetet. A műszaki Könyvtárügy Tanács /a továbbiakban Tanács/ tagjaiul a Magyar Tudományos Akadémia műszaki tudományok osztálya, a MTESz, a SZOT, az ipari tárcák műszaki fejlesztési főosztályai, a Budapesti Műszaki Egyetem, a Népművelési Minisztérium, valamint az OMK képviselőit javasolták. Elkészült, majd jóváhagyást nyert a működési szabályzat, amely szerint a Tanács

- 1./ a népművelési miniszter tanácsadó és véleményező szerve;
- 2./ figyelemmel kíséri az egész műszaki könyvtárügy működését, és javaslataival irányt szab munkájához;
- 3./ tagjait az MTA és a szakminisztériumok dolgozói közül, az illetékes főhatóság jóváhagyásával, a népművelési miniszter nevezi ki.

A továbbiakban a működési szabályzat a Tanács adminisztratív jellegű feladatait tartalmazta.

1953 márciusában tartotta a Tanács alakuló ülését, és 1957-ig rendszeresen, összesen 20 alkalommal ült össze. Kezdetben - a célkitűzéseknek megfelelően - valóban a szakterület tekintélyes képviselői jelentek meg az üléseken, később azonban a Tanácsban való részvétel egyes megbízottak jelenlétére korlátozódott.

Napirendre került kérdések

A Tanács tevékenységének tárgya legtöbbször az OMK éves és távlati tervezése, valamint a dokumentációs munka volt. Az éves terveket és az azok teljesítéséről szóló beszámolókat alapos és szakszerű bírálattal illették, és helytálló javaslatokkal, észrevételekkel egészítették ki. Nehézséget jelentett, hogy a javaslatok megvalósítására anyagi fedezet hiányában a legtöbbször nem kerülhetett sor, a helyes irányvonal meghatározása azonban így is számottevő segítséget jelentett az OMK vezetése számára.

A Tanács 1954. évi munkatervében a következő fő kérdésekkel foglalkozott:

- 1./ A Központi Műszaki Címter problématikája.
- 2./ A műszaki tájékoztatási munka fejlesztése.
- 3./ Szabadalmi leírásokkal kapcsolatos kérdések.
- 4./ Műszaki könyvtárosi tanfolyamok tematikája.
- 5./ A vállalati szakkönyvtárak felméréséről szóló jelentés.
- 6./ A Kohó- és Gépipari, a Könnyűipari, a Közlekedés- és Postaügyi, valamint az Építésügyi Minisztériumhoz tartozó könyvtárak helyzete.
- 7./ Az OMK 1955. évi terve.

A Tanács 1954 januári ülésén az OMK 1954. évi tervét tárgyalta. Megállapította, hogy a tervezet - bár az 1953. évi tervszámokhoz képest némi fejlődést mutat - a tényszámokhoz viszonyítva mégsem irányoz elő fejlesztést. Ebből a következtetésből kiindulva különböző kiegészítéseket tett, amiket az OMK fel is vett munkatervébe.

Felkérte a Tanács az OMK vezetőségét, hogy az idegen nyelvű bulletinek felhasználása céljából terjessze ki cserkapcsolatait, s szerezz be az egyes tárcáktól a szükséges cimanyagot. Ugyancsak szükségesnek tartotta, hogy az OMK a fordítási katalógusok közreadása révén várható fordítási igényeket feltárja, s tegyen előterjesztést felügyeleti hatóságának a feladat végrehajtásához szükséges költségvetési, illetőleg létszámkeret emelésére. Végül készítsen beruházási tervet az OMK technikai felszerelésének korszerűsítésére, s ezzel egyidejűleg lépjen összeköttetésbe az egyes tárcákkal az esetleg használaton kívül lévő felszerelések átengedése céljából.

Az 1955 áprilisi értekezleten az OMK 1955. évi célkitűzései szerepeltek napirenden. A Tanács aggályosnak tartotta a dokumentációs tevékenység visszafejlesztését, és felkérte a Népművelési Minisztérium könyvtári főosztályát, hívja fel az érintett minisztériumok figyelmét a főhivatásu

műszaki könyvtárosok képzéséről szóló miniszteri utasítás betartására, továbbá intézkedjék aziránt, hogy a MTESZ-ben létesített, csekély látogatottságú fiókkönyvtárat szüntessék meg. Ajánlotta még a Tanács az OMK vezetőségének, hogy a csere színvonalának emelését szem előtt tartva, vizsgálja felül nemzetközi cserekapcsolatait.

Az 1956 márciusában tartott ülésen a Tanács az OMK 1955. évi munkájáról készült beszámoló jelentéssel foglalkozott. Jelentékeny előrehaladást állapított meg az előző évi jelentésekkel szemben, a beszámoló összeállítása és értékelési módszere, valamint a könyvtári munka tartalmi feltárása tekintetében, s megállapította, hogy a jelentés helyesen tükrözi az egyre javuló munkát.

Az ugyanekkor hozott határozatok között szerepelt, hogy az OMK állítson össze ismertető füzetet a szabadalmi leírás-gyűjtemény felhasználásának módjáról, s csere útján igyekezzen beszerezni a szovjet és az amerikai szabadalmakat. Kíváncsnak tartotta a Tanács, hogy a figyelőszolgálati anyagot a jövőben lektorálják, s hogy a műszaki lapszemlékhez indexet készítsenek. Nagyobb példányszámban terjessze az OMK - a külföldi beszerzések megfelelőbb propagálása érdekében - az új külföldi beszerzések jegyzékét, a magyar nyelvű könyveket pedig nagyobb példányszámban vásárolja. Javasolta ezenkívül tárgyalások kezdeményezését abból a célból, hogy az ipari tárcák anyagi segítségével mielőbb kielégítést nyerhessenek az OMK beruházási szükségletei.

A fent említett és egyéb határozatok sommázásaként a Tanács leszögezte, hogy nem ért egyet az OMK második ötéves tervjavaslatával, mert "az nem teszi lehetővé az OMK könyvtári és műszaki tájékoztatási munkájának megfelelő mérvű fejlesztését."

Hasonló alapossággal foglalkozott a Tanács ekkori működése folyamán a dokumentációs tevékenység szinte minden ágazatával. Már 1954-ben tárgyalásra került az OMK előterjesztésére a műszaki tájékoztatás átszervezésének és a hazai dokumentációs munka koordinálásának kérdése. Utóbbi érdekében a Tanács a szaktárcákhoz fordult, s kérte, mérjék fel a saját területükön folyó dokumentációs tevékenységet. Megvitatta a már említett tárgykörben a fordítási rendeltervezetet, és javasolta, hogy országos univerzális iroda helyett szakmailag centralizált fordítási szervek létesüljenek.

Határozottan kifogásolta a Tanács 1955 áprilisi ülésén a dokumentációs feladatok visszafejlesztését, ami az e célra fordítható költségvetési keret csökkentése következtében állott elő.

A Tanács az évek folyamán még az OMK részére a megfelelő elhelyezést nyújtó épület biztosításával, továbbá a szakkönyvtáros-képzés és tovább-képzés kérdéseivel, valamint a módszertani munka problémáival foglalkozott. A műszaki termelési könyvtári hálózat működésének kérdése, sajnálatos módon, keveset szerepelt a programban. Nagy figyelmet fordított viszont a Tanács az 1956. évi könyvtárügyi törvény és minisztertanácsi határozat végrehajtási rendelkezéseinek kidolgozására. E feladatok elvégzésére saját kebelében szervező bizottságot alakított, majd 1956 áprilisában tartott kibővített ülésén, vállalati szakkönyvtárosok bevonásával, megvitatta az e tárgyban készült előterjesztést.

Felhívta a Tanács ez alkalommal a Népművelési Minisztérium figyelmét a szakkönyvtárosok egységes besorolására és bérezésére vonatkozó jogszabály kidolgozásának szükségességére.^{x/}

^{x/} A Műszaki Könyvtárügyi Tanács 1954-56 évi üléseinek fenti ismertetéséből is kitűnik, hogy munkássága ezalatt az idő alatt eléggé következetlen volt. A minisztériumot segítő, véleményező és tanácsadó szerepéből egyre inkább az OMK "panaszait" meghallgató szervvé vált anélkül, hogy a felmerült problémákhoz - eltekintve a csekélyebb számú kivételektől - megfelelő segítséget tudott volna nyújtani. Ebben természetesen hibás volt az OMK akkori vezetősége is, amely nem megfelelő irányban foglalkoztatta a Tanács munkáját. Ugyanakkor viszont a Tanács olyan kérdések megoldását is sürgette, amelyeknek egyáltalán nem voltak meg az előfeltételei /központi címjegyzékek, műszaki könyvtárosok bérezésének egységes rendezése, ipari tárcák anyagi segítsége az OMK-nak, szovjet és amerikai szabadalmak beszerzése stb./, és amelyeknek végrehajtásához az adott helyzetben nem is tudott semmiféle segítséget adni. Ezt az is mutatja, hogy az említett feladatok jórésze a mai napig sem valósult meg. Másrészt viszont igazolják azt a véleményt is, hogy a Műszaki Könyvtárügyi Tanács tanácsadó szerepét tovább kell fejleszteni az operatív intézkedési jogkör irányában oly módon, hogy a Művelődésügyi Minisztérium az itt elfogadott határozatokat a maga hatáskörében "tovább viszi", és megvalósításukat biztosítja.

Mindezek azonban egyáltalán nem jelentik azt, hogy a Tanács munkáját összességében negatívan kell értékelnünk. A cikk szerzője a továbbiakban ebben a szellemben vonja le következtetéseit.

Szerk.

Nagy jelentőségűek voltak a Tanács funkciója és könyvtárügyünk egységes szervezetébe történő beilleszkedése tekintetében a könyvtárügyi törvénynek és az azzal kapcsolatos minisztertanácsi határozatnak azok az intézkedései, amelyek folyamatos végrehajtása erre a testületre a műszaki termelési könyvtár hálózat támogatásának feladatát hárította.

A Tanács az 1956. októberi ellenforradalom következtében egyébként nem tudta napirendre tűzni 1956. évi munkatervének valamennyi programpontját.

A Tanács 1954-1956. évi működésének összefoglalása

A Tanács működésére vonatkozó alapvető elgondolások az alábbiak szerint csoportosíthatók:

a/ az OMK és a hálózathoz tartozó műszaki szakkönyvtárak működési és fejlesztési problémáinak feltárása és ismertetése a könyvtárügy szakmai irányító szerve /a mai Művelődésügyi Minisztérium/ számára;

b/ a műszaki irodalom megismertetésével és terjesztésével kapcsolatos szolgáltatások - különösképpen a tájékoztatás - korszerű követelményeinek érvényesítése az illetékes műszaki és ipari szerveknél;

c/ az OMK és a műszaki termelési könyvtári hálózathoz tartozó szakkönyvtárak tevékenységének figyelemmel kísérése és munkájuk támogatása bírálat és javaslattevés útján;

Nem tévesztve szem előtt az előző fejezet részben részletesen ismertetett, sok vonatkozásban eredményes és hasznos munkát, sőt, utalva a Tanács egyes ténykedéseinek a fenti alapelvek egy részével való szoros összhangjára, meg kell állapítanunk, hogy a Tanács 1957-ig terjedő tevékenységével teljes egészében nem tudta ezeket az alapvető elgondolásokat az alapelveknek megfelelően szolgálni. Egyrészt, mivel az említett kérdéseket nem eléggé elvi síkon, országos szemszögből vizsgálta, hanem inkább egyes részkérdésekre összpontosította figyelmét. Másrészt már az első, majd az évek folyamán a további üléseken is problémát jelentően mutatkozott az a jelenség, hogy a Tanács tevékenységének iránya a gyakorlatban számottevően korlátozódott, lényegében eltorzult. Főképpen abban nyilvánult meg ez a torzulás, hogy a Tanács a már ismertetett, sok vonatkozásban hasznos működést nem a Népművelési Minisztérium és a többi érintett főhatóság és irányító szerv irányában, hanem túlnyomó részt csak az OMK viszonylatában fejtette ki. Idézzük ezzel kapcsolatosan az OMK jubileumi emlékkönyvének néhány idevágó megállapítását:

"... a Műszaki Könyvtárügyi Tanács több esetben helyesen foglalt állást az Országos Műszaki Könyvtár fejlesztése

mellett, de e határozatoknak konkrét eredménye nem sok volt. A Tanács nem az időközben kialakult műszaki termelési könyvtári hálózattal foglalkozott, hanem elsősorban a könyvtár sajátos problémáit tűzte napirendjére. E kérdésekben hozott határozatai - pl. a dokumentációs tevékenység fejlesztése, a fordítási tevékenység korlátainak megszüntetése, a könyvtári állománygyarapítás fokozása - többnyire anyagi fedezet hiányában nem valósulhatott meg, s így a Tanács működése is ellanyhult. Ehhez hozzájárult az is, hogy kezdetben a Tanács ülésein minisztériumi vezetők, később már csak intézkedésre fel nem jogosított beosztottak vettek részt.^{x/}

Egyrészt a felismerésekből és tapasztalatokból levont következtetések, másrészt a szocializmus hazánkban folyó építésének mostani időszakára jellemző, általánosan és szélesebb szakmai vonatkozásokban egyaránt érvényesülő szempontok figyelembe vétele tették szükségessé és időszerűvé a Tanács szervezetének újjáalakítását, elkövetkező időszakra szóló programjának újbóli kidolgozását és a Tanács működésében felhasználandó egyes kapcsolatok kiépítését. Ezekkel a kérdésekkel ismertetésünk befejező részében foglalkozunk.

A Tanács újjáalakulása, programja, kapcsolatai

Mint társadalmi és politikai, gazdasági, kulturális és tudományos életünk minden területén, úgy egész könyvtárügyünkben, s azon belül a műszaki termelési könyvtári hálózatban is, komoly zökkenőket és fennakadásokat okozott az 1956 októberében kirobbantott ellenforradalom. Az ellenforradalom leverését követően - mint minden más területen - elsősorban a központi szervezés legfontosabb és legidősebb kérdéseire irányult a felügyeleti hatóság és a hálózati központ figyelme és energiája. Érthető tehát, hogy ebben az időszakban a tanácsadó testületek szerepe és tevékenysége átmenetileg csökkent.

Annál tervszerűbb és lendületesebb újjászervezés következett azután e téren is az általános helyzet és könyvtárügyünk viszonyainak öröndetes konszolidációjával. Ennek egyik első, könyvtárügyünk egészére kiható eseménye az Országos Könyvtárügyi Tanács újjászervezése, ezt követő másik, a műszaki tudományos és szakkönyvtári munkát közvetlenül érintő mozzanata pedig a műszaki termelési könyvtári hálózatról szóló miniszteri utasítás^{*/} megjelenése volt.

x/ Az Országos Műszaki Könyvtár JUBILEUMI ÉVKÖNYVE, Bp. 1955. p. 120.

*/ A művelődésügyi miniszter 103/1958.M.M.számú utasítása a műszaki termelési könyvtári hálózatról. Művelődésügyi Közlöny, 1958/2.szám.

A miniszteri utasítás a hálózati központul kijelölt OMK mellett kijelöli a hálózati alközpontokat, egyben világosan és egyértelműen meghatározza azok feladatait. Ki kell itt emelnünk az utasítás 3.§-ának intézkedését, mely szerint az OMK könyvtári és dokumentációs szakszempontról ellenőrzi az alközpontok munkáját. Hasonló jelentőségű rendelkezése, hogy az alközpontok munkatervüket, illetőleg javaslatukat jóváhagyás, költségvetési tervjavaslatukat pedig véleményezés végett kötelesek a tárgyévet megelőző év szeptember 15. napjáig az OMK-nak megküldeni. Ugyancsak fontos megállapítást tartalmaz az utasítás 4.§-a, amelynek értelmében az illetékes tárcák költségvetésében a hálózati alközpontok feladatainak ellátásához a szükséges költségvetési keretről és létszámról gondoskodni kell.

Szorosan a miniszteri utasítás idézett rendelkezéseinek szempontjaihoz kapcsolódik, s az utasítást életre hívó elgondolásból ered a Tanács újjászervezésére vonatkozó intézkedés. A Tanács ennek jegyében kialakított jelenlegi összetétele, a benne részt vevő, s az egyes szakterületek átfogó és sajátos problémáit jól ismerő szakemberek jelenléte lehetőséget ad arra, hogy a Tanács - rendeltetésének megfelelően - a multbelinél kiterjedtebb szinten és hatékonyabban, az elvi irányítást és operatív vezetést egyaránt támogatva, ellássa a jelen időszak legfontosabb és legsürgősebb szakmai feladatait.

Felmerül az az elgondolás, hogy a Tanács ipari jellegének hangsúlyozása érdekében az egyes-üléseket más-más tárcánál rendezzék meg.

Mielőtt e főfeladatokat felsorolnánk, foglalkozni kívánunk a már említett intézkedéssel újjászervezett Országos Könyvtárügyi Tanács, az Országos Dokumentációs Bizottság, valamint a Műszaki Könyvtárügyi Tanács kapcsolatának kérdésével. Utóbbi, mint a tudományos szakkönyvtárügy egy részét képviselő testület, funkciójában természetesen alá van rendelve az OKT könyvtárügyünk egészére kiterjedő tevékenységének. Helyesnek és kívánatosnak tartanók, ha az OKT ennek megfelelően támaszkodnék a Tanács munkájára, és a szakterületet érintő feladatokat bízna rá. Ugyanakkor, ez igénybevétel mellett, hathatós segítséget nyújthat az OKT a műszaki tudományos szakkönyvtárügy módszereinek kialakítása, továbbá kapcsolatok létesítése és bővítése tekintetében is.

Az OKT szakbizottságaként működő Országos Dokumentációs Bizottsággal való kapcsolatáról szólva, e bizottság feladatára utalunk, amely abban áll, hogy a dokumentáció elvi és gyakorlati kérdéseit kidolgozza, s ezzel lehetővé

tegye azok alkalmazását a könyvtárügy egész területén. A Bizottság elvi és gyakorlati döntéseinek érvényesítéséről a műszaki termelési könyvtári hálózaton belül a Tanácsnak kell gondoskodnia. Ezért a Tanács egyik legfontosabb, szükségletként már a gyakorlatban is mutatkozott teendőjeként a hálózaton belüli dokumentációs tevékenység ésszerű egybehangolását, s ezzel egyidejűleg a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölését kell tekintenünk. Mindezek érdekében szükséges, hogy a Bizottság és a Tanács - az érdekelt szervek bevonásával - közösen olyan javaslatokat dolgozzon ki, amelyek alapján megvalósítható a műszaki dokumentáció korszerű továbbfejlesztése.

Befejezésül vázlatos áttekintést adunk a Tanács programjában szereplő legfontosabb feladatokról.

Az 1958 szeptemberi ülés napirendjén a műszaki termelési könyvtári hálózat könyvtárainak helyzetét feltáró statisztikai felmérés alapján készült összefoglaló jelentés, az "Írányelvek a műszaki termelési könyvtári hálózati alközpontok feladatainak ellátására" c. összeállítás, valamint az OMK 75 éves jubileumára vonatkozó tájékoztatás szerepelt.

A referátumot elfogadták, és a hálózati alközpontok már ennek figyelembevételével készítették el 1959. évi munkatervüket.

További a következő ülések napirendjéül szánt feladatok: az alközpontok munkájáról szóló beszámolók, egyes szakkönyvtári normatívák kidolgozása /egyebek közt a bérezés egységesítése/, továbbá a levizsgálgyenes állománygyarapítás egybehangolása, a szakoktatási tanácsadás ellátása.

Mint látható, a Tanács programjának minden pontja mennyi fontos, szakértelmet, körültekintést és helyes megosztást igénylő feladatot jelent. A tanácstagok hozzáértésének és ügyszeretetének ismerete az alapja annak a szilárd meggyőződésünknek, hogy a Tanács jól, a szakterület és azon túlmenően egész könyvtárügyünk fejlődésére kihatóan fogja elvégezni ezeket a feladatokat.

Dr. Darabos Pálné

- x - x - x -